

ଶ୍ରୀ ଭାଇ ବାଳମୁକୁନ୍ଦ

ସହିଦ ଭଗତ ସିଂ

ଭାଷାନ୍ତର

ଅଧ୍ୟାପକ ନୀଳମଣି ସାହୁ

(ଏହି ଲେଖାଟି "ରମେଶ" ଛଦ୍ମନାମରେ ଲେଖା ଯାଇଥିଲା ।)

ବହୁତ ଦିନ ତଳର କଥା । ସେତେବେଳେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଶାସନ ଥିଲା । ସେତେବେଳର ଜୋର୍ ଯାର ମୁଲକ ତାର କଥା କଅଣ କହିବା । ଥରେ ହିନ୍ଦୁ ନେତା ତେଗବାହାଦୁରଙ୍କୁ ଡକାଗଲା । ଇସଲାମ୍ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ମନା କରିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ଦିଆଗଲା । ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କରି ପରମ ଭକ୍ତ ଶ୍ରୀ ଭାଇ ମତିଦାସ ଜୀ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ଭାଇ ମତିଦାସ ଜୀଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଯାତନା ଦେଇ ଅର୍ଥାତ୍ କରତରେ ଚିରି ମାରି ଦିଆ ଯାଇଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ତାଙ୍କର ସାହସ ଓ ଗାନ୍ଧୀୟ ଦେଖି ଏପରି କି ଶତ୍ରୁମାନେ ମଧ୍ୟ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେତେବେଳୁ ତାଙ୍କର ବଂଶକୁ ଭାଇ ଉପାଧି ଦିଆ ଯାଇଛି ।

ସେହି ବିପ୍ଳବୀ ବଂଶ ଆଜି ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଦେଶମାତୃକାର ପାଦ ତଳେ ଆହୁରି ଦୁଇଟି ରତ୍ନକୁ ବଳିଦାନ ଦେଇଛି । ଭାଇ ପରମାନନ୍ଦ ଜୀ ଏମ. ଏ. କ୍ ନାମକୁ କିଏ ବା ନ ଜାଣେ? ବାଳମୁକୁନ୍ଦ ଜୀ ତାଙ୍କର ହିଁ କକାପୁଅ ଭାଇ ଥିଲେ ।

ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ ପଞ୍ଜାବର ଝେଲମ୍ ଜିଲ୍ଲାର ଚକ୍ରବାଳ ନିକଟସ୍ଥ ଏକ ଗ୍ରାମରେ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ତ ସେଠାରେ ହିଁ ଶିକ୍ଷା ପାଉଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ପରେ ଲାହୋରର

ଡି. ଏ. ଭି. କଲେଜରେ ଭର୍ତ୍ତି ହେଲେ । ବି. ଏ. ପାସ୍ କରିବା ପରେ ସେ ଦେଶ ସେବାର ବ୍ରତ ଧାରଣ କଲେ ଓ ଲାଲା ଲାଜପତ୍ ରାୟ ଜୀଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସେହି ସମୟରେ ଚାଲିଥିବା ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ-ଉଦ୍ଧାର-ଆନ୍ଦୋଳନରେ କାମ କରିବାରେ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଅନ୍ଧକାରର ଗଡ଼ ବୋଲାଉଥିବା ଦୂରଦୂରାନ୍ତର ପାର୍ବତୀୟ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯାଇ ଅନେକ ଅସୁବିଧା ମଧ୍ୟରେ ବି ନିଜ କାମ ବହୁତ ଉତ୍ସାହ ଓ ସାହସର ସହ କରି ଚାଲିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସହକାରୀମାନେ ତାଙ୍କର ଆସକ୍ତି ଓ ତତ୍ପରତାର ପ୍ରଶଂସା ଆଜି ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ କରୁଛନ୍ତି । ସେପଟେ ପଞ୍ଜାବରେ ସରଦାର ଅଜୀତ ସିଂ ଓ ସୁଫି ଅମ୍ବାପ୍ରସାଦଙ୍କ ନେତୃତ୍ଵରେ ପରିଚାଳିତ ୧୯୦୭ ର ଆନ୍ଦୋଳନ ପରେ ୧୯୦୮ ରେ ବିପ୍ଳବୀ ଦଳର ସଂଗଠନ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ୧୯୦୯ ରେ ବଙ୍ଗଳାର ଜଣେ ପଳାତକ ବିପ୍ଳବୀ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେତେବେଳେ ଏକ ସଂଗଠିତ ଦଳ ସ୍ଥାପନା କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ ହେଲା । ଏହା ସାଙ୍ଗକୁ ୧୯୦୮ ରେ ଶ୍ରୀ ଲାଲା ହରଦୟାଲ ଜୀ ଏମ. ଏ. ନିଜ ଶିକ୍ଷା ଅଧାରୁ ଛାଡ଼ି ଇଂଲଣ୍ଡରୁ ଫେରି ଆସିଥିଲେ । ସେ ଏକାଥରକେ ବିପ୍ଳବର ପ୍ରଚାର ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । କିଛି ହିଁ ଦିନରେ ଅନେକ ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଯୁବକ ତାଙ୍କର ଅନୁଗାମୀ ହୋଇଗଲେ । ହେଲେ ଏହାରି ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ତାଙ୍କୁ ଭାରତ ଛାଡ଼ି ଯୁରୋପ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

କିଛି ହିଁ ଦିନ ପରେ ସୁଫୀ ଅମ୍ବାପ୍ରସାଦ ଓ ସରଦାର ଅଜୀତ ସିଂ ବି ଇରାନ ଯିବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ସେତିକି ବେଳକୁ ଏହି ଯୁବକ ଦିଲ୍ଲୀର ପ୍ରଶମ୍ୟ ସହିଦ ଶ୍ରୀ ମାଣ୍ଡର ଅମୀରତନ୍ଦଙ୍କ ଠାରୁ ରାଜନୈତିକ ଶିକ୍ଷା ପାଉଥିଲେ । ଏପଟେ ୧୯୧୦ ରେ ଶ୍ରୀ ରାସବିହାରୀ ବସୁ ଦେହରାଦୁନରେ ଜଙ୍ଗଲ ବିଭାଗରେ ନୌକରି କଲେ ଓ ବଙ୍ଗଳା ତରଫରୁ, ବଙ୍ଗଳା ବାହାରେ ସମସ୍ତ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ବିପ୍ଳବୀ ଦଳଗୁଡ଼ିକୁ

ସଂଗଠିତ କରିବା ଭାର ତାଙ୍କୁ ହିଁ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା । ଲାହୋରରେ ସେ ସମସ୍ତ ବିପ୍ଳବୀ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ପୁଣି ସଂଗଠିତ କଲେ ଓ ଏକ କାର୍ଯ୍ୟକାରିଣୀ ସମିତି ନିଯୁକ୍ତ କରାଗଲା । ସେଥିରେ ଲାହୋର ଦଳର ଭାର ଶ୍ରୀ ବାଳମୁକୁନ୍ଦଙ୍କୁ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା । ଏହି ଦଳ ତରଫରୁ କେତେକ ଥର "ଲିବର୍ଟି" (Liberty) ନାମକ ବୈପ୍ଳବିକ ପ୍ରଚାରପତ୍ର ବଣ୍ଟା ଯାଇଥିଲା ।

୧୯୧୨ ରେ ସର୍ ମାଇକେଲ୍ ଓଡ଼ାୟର୍ ପଞ୍ଜାବର ଶାସନଭାର ନିଜ ହାତକୁ ନେଇଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ତାଙ୍କୁ କୁହା ଯାଇଥିଲା ଯେ ପଞ୍ଜାବରେ ଏକ କ୍ଷାଳାମୁଖୀର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଚାଲିଛି, ଯାହା ଯେ କୌଣସି ବି ସମୟରେ ଫାଟିଯାଇ ପାରେ । ସେ ସେଥି ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଶାସନ ଭାର ନେଉଥିବା ବେଳେ ହିଁ ଦିଲ୍ଲୀରେ ତତ୍କାଳୀନ ଭାଇସରାୟ ଲର୍ଡ୍ ହାର୍ଡିଙ୍ଗ୍ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଉପରକୁ ଚାନ୍ଦନୀ ଚୌକ୍ ଠାରେ ବୋମା ଫୋପଡ଼ା ଯାଇଥିଲା ।

ଚାରିଆଡ଼େ ଦଉଡ଼ ଧାପଡ଼ ଚାଲିଲା, ହେଲେ ଯେତେ ଗୋଡ଼ ହାତ ନାଡ଼ିଲେ ବି ପୋଲିସ୍‌କୁ ବୋମା ଫୋପାଡ଼ିବା ଲୋକର ପତା ମିଳିଲାନି । ପୋଲିସ୍ ବହୁତ ଛଟପଟ ହେଲା । ୨୩ ଡିସେମ୍ବର, ୧୯୧୨ ର ଏହି ଘଟଣା । ମଇ, ୧୯୧୩ ରେ ଲାହୋରର ଲରେନ୍ସ ଗାର୍ଡେନରେ ସମସ୍ତ ଇଂରେଜ ସିଭିଲିଆନ୍ ଅଫିସରମାନେ ଏକତ୍ର ହୋଇଥିଲେ । ସେଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଉଡ଼େଇ ଦେବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବୋମା ସେଠାରେ ରଖା ଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେହି ବୋମା ଫାଟିବାରୁ ଜଣେ ଭାରତୀୟ ଚପରାସୀ ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ମରି ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେହି ସମୟରେ ତାହାର ବି କୌଣସି ପତା ମିଳିଲାନି । ଏଆଡ଼େ କିଛି ଦିନ ଧରି ଭାଇ ବାଳମୁକୁନ୍ଦ ଯୋଧପୁରରେ ରାଜକୁମାରମାନଙ୍କୁ ପଢ଼େଇବା କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ।

ସେଆଡ଼େ କଳିକତାର ରାଜା ବଜାର ତଲାସୀରେ ଶ୍ରୀ ଅବଧିହାରୀଙ୍କ ନାମ ମିଳିଗଲା । ତାଙ୍କର ତଲାସୀ ବେଳେ ଦୀନାନାଥଙ୍କ ପତା ମିଳିଲା । ଅନେକ ଦୀନାନାଥଙ୍କୁ ଧରାଗଲା । ଆଉ ପ୍ରମାଣ ନ ମିଳିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ବି ଦିଆଗଲା । ଅବଶେଷରେ ଦିନେ ଅସଲ ଦୀନାନାଥଙ୍କୁ ବି ଧରି ନେଲେ । ସେହି ଦୀନାନାଥ, ଯିଏ ବଡ଼ ଚରିତ୍ରବାନ, ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ଈଶ୍ବର ଉପାସନାରେ ନିମଜ୍ଜିତ ରହୁଥିଲେ, ଧରା ପଡ଼ି ଯିବାରୁ ଭେଁ ଭେଁ କାନ୍ଦିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଏତେ ଦିନର ସଞ୍ଚିତ ସାହସ ତାଙ୍କର ସେ ଦିନ କେଜାଣି କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇ ଗଲା! କୁହାଯାଏ ଯେ ତେପୁଟୀ ସୁପରିଷ୍ଟେଷ୍ଟେ ସୁଖାସିଂଙ୍କର ଦାଉ ଦାଉ ଦହକୁ ଥିବା ନାଲି ନାଲି ଆଖି ଦେଖି ଦୀନାନାଥ ଥରଥର ହୋଇ କହିଲେ, "ଦେଖନ୍ତୁ ମୁଁ ସବୁ ଭେଦ ଖୋଲି ଦେଉଛି, ହେଲେ ଦୟାକରି ଏ ଆଖି ଦେଖାନ୍ତୁନି ।" ଶହ ଶହ ପୃଷ୍ଠାର ବକ୍ତବ୍ୟ ଦେଲେ । ଚିକି ନିଖି କଥା ସହ ସବୁ ଖୋଲି ଦେଲେ । ଯୋଧପୁରରେ ଭାଇ ବାଳମୁକୁନ୍ଦ ଓ ଏମ୍. ଏ. ର ଛାତ୍ର ବଳରାଜ ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ ଲୋକ ଗିରଫ ହେଲେ । ଦୀନାନାଥଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଭାଇ ବାଳମୁକୁନ୍ଦ ଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ସେହି ସମୟରେ ବି ଦୁଇଟି ବୋମା ମହଜୁଦ୍ ଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଗାଁ ଘରର ତଲାସୀ ବେଳେ ଜମିକୁ ଦୁଇ ଦୁଇ ଗଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖୋଳି ପକେଇ ଥିଲେ । ସାରା ଚାଳକୁ ଓଲଟା ଯାଇଥିଲା, ତେବେ ବି ସେଠାରେ କିଛି ମିଳିଲାନି ।

ମାମଲା ଚାଲିଲା । ସମୟଟା ବଡ଼ ବିଚିତ୍ର ଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ କୌଶସି ବିପ୍ଳବୀ ପ୍ରତି ସହାନଭୁତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ମାନେ ନିଆଁ ସଙ୍ଗେ ଖେଳିବା । ଅଭିଯୁକ୍ତଙ୍କ ସମ୍ପର୍କୀୟମାନେ ପରାମର୍ଶ ପାଇଁ ଘରକୁ ଆସିଲେ ବଡ଼ ବଡ଼ ନେତାମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଧକ୍କା ଦେଇ ବାହାର କରି ଦେଉଥିଲେ । ଏପରି

ପରିସ୍ଥିତିରେ କିଏ କାହାର ବା ସହାୟତା କରନ୍ତା! ଭାଇ ପରମାନନ୍ଦ ଜୀ ହିଁ ଭାଇ ବାଳମୁକୁନ୍ଦ ଜୀଙ୍କ ମାମଲାରେ ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସେହି ମତୁଆଲା ସୈନିକଙ୍କୁ ଏହି ସବୁ କଥା କେବଳ ଏକ ନାଟକ ଭଳି ଲାଗୁଥିଲା । ପରିଶେଷରେ ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ଶୁଣିଲା ପରେ ହସ ହସ ମୁହଁରେ ସେ କେବଳ ଏତିକି କହିଥିଲେ, "ଆଜି ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ, କାହିଁକି ନା ସେହି ନଗରରେ ଯେଉଁଠି ଆମର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଶ୍ରୀ ଭାଇ ମତିରାମ ସ୍ମୃତହତା ପାଇଁ ଜୀବନ ଦେଇଥିଲେ, ସେଇଠି ଆଜି ମୁଁ ବି ମାଁଙ୍କ ଚରଣ ତଳେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରୁଛି ।" ଶେଷରେ ତାଙ୍କୁ ୧୯୧୫ ର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଫାଶୀ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା । ଘରର ଅବସ୍ଥା ଅତି ଦୁଃଖଦାୟକ ଥିଲା । ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ କିଛି ଟଙ୍କାପଇସା ଯେଗାଡ଼ କରି ଭାଇ ପରମାନନ୍ଦ ଜୀ ପ୍ରିତି କାଉନ୍ସିଲରେ ଅପିଲ୍ ପାଇଁ ଓକିଲଙ୍କ ପାଖକୁ ତାର ପଠେଇ ଥିଲେ । ଜଣେ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ପଚାରିଲେ, "ଭାଇ ଜୀ! ବାଳମୁକୁନ୍ଦ ଜୀଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଅଣ ହେଉଛି?" ସେ କହିଥିଲେ, "ପ୍ରିତି କାଉନ୍ସିଲରେ ଅପିଲ୍ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଛି ।" ପୁଣି ପଚାରିଲେ, "ଆଉ ଖୋଦ୍ ଆପଣଙ୍କର କଅଣ ହେଉଛି?" ଉତ୍ତର ଦେଲେ, "ନିଜେ ବି ଗୋଡ଼ ବଢ଼େଇ ବସିଛି।" ଇଂଲଣ୍ଡରୁ ଅପିଲ୍ ଖାରଜ ହେବା ତାର ପହଞ୍ଚି ନ ପହଞ୍ଚି ଉଭୟ ଭାଇ ପରମାନନ୍ଦ ଜୀଙ୍କୁ ବି ଗିରଫ କରି ନିଆଗଲା । ସେତେବେଳକୁ ୧୯୧୫ ର ବିରାଟ ବିପ୍ଳବର ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟା ବିଫଳ ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ତାରି ଫଳସ୍ୱରୂପ ତାଙ୍କରି ଗିରଫଦାରୀ ହୋଇଥିଲା ।

ଏଆଡ଼େ ଭାଇ ବାଳମୁକୁନ୍ଦ ଜୀଙ୍କ ଫାଶୀ ହୋଇଗଲା । କୁହାଯାଏ ଯେ ସେଦିନ ତାଙ୍କ ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନଥିଲା । ସିପାହୀମାନଙ୍କ ପଞ୍ଜାରୁ ଖସି ଫାଶୀଖୁଣ୍ଟରେ ଯାଇ ଠିଆ ହୋଇଗଲେ । ଓହୋ! ଏପରି ସାହସ ଏହି ବିପ୍ଳବୀମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆଉ

କେଉଁଠି ମିଳିବ? ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରତି ଏତେଟା ଉପେକ୍ଷା କରିବା ସାହସ ସାଧାରଣ ଦୁନିଆଁଦାର୍ ଲୋକେ କରି ପାରିବେନି ।

ତାଙ୍କରି ସୁନ୍ଦର ବଳିଦାନକୁ ତାଙ୍କର ଧର୍ମପତ୍ନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ରାମରକ୍ଷୀ ସତୀ ହୋଇ ଆହୁରି ସୁନ୍ଦର କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଅସଲ କଥା ଏହା ଯେ ସେ ତାଙ୍କୁ ବହୁତ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ । ବିବାହ ହୋଇ ବହୁତ ଦିନ ହୋଇ ନଥିଲେ ବି, ସେ ତାଙ୍କୁ ଜେଲ୍‌ରେ ଭେଟିବାକୁ ଗଲେ । ପଚାରିଲେ, "ଖାଇବାକୁ କେମିତି ମିଳୁଛି?" ଉତ୍ତରରେ ଜେଲ୍‌ର ବାଲି ମିଶା ରୋଟି ଦେଖେଇ ଦିଆଗଲା । ଘରକୁ ଆସି ସେମିତି ହିଁ ରୋଟି ତିଆରି କରି ଖାଇବାରେ ଲାଗିଲେ । ପୁଣି ଭେଟିଲେ । ପଚାରିଲେ, "କେମିତି ଶୋଉଛ?" ଉତ୍ତର ମିଳିଲା, "ଏହି ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ ବି ଅନ୍ଧକାରମୟ କୋଠାରେ ଦୁଇଟି କମ୍ବଳ ଓଡ଼ି ହୋଇ ।" ଘରକୁ ଆସି ସେମିତି ହିଁ ରହିବା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଲେ । ଦିନେ ବାହାରୁ କାନ୍ଦବୋବାଳି ଶୁଣି ସେ ସବୁ କିଛି ବୁଝି ଗଲେ । ଉଠିଲେ; ସ୍ନାନ କଲେ; ବସ୍ତ୍ର, ଅଳଙ୍କାର, ଆଦି ପିନ୍ଧିଲେ ଓ ମଥାରେ ସିନ୍ଦୂର ଦେଇ ନିଜର ପ୍ରିୟତମଙ୍କ ସହ ମିଳନ ପାଇଁ ଘର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଏକ ବେଦି ଉପରେ ବସିଗଲେ । ସେ ଆଉ ଉଠିଲେନି । ଦୂର — ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍କୁଲ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଖି ପାରେ, ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆତତାୟୀ ଶାସକମାନଙ୍କର ଆଇନକାନୁନ ପହଞ୍ଚି ପାରେ, ତାଠାରୁ ବହୁତ ଦୂରରେ ସେପାରିରେ, ଯେଉଁଠି ଜେଲ୍ ନାହିଁ, ଫାଶୀ ନାହିଁ, ବିପ୍ଳବ ନାହିଁ, ପରାଧୀନତା ବି ନାହିଁ, କେବଳ ପ୍ରେମ ହିଁ ପ୍ରେମ ରହିଛି, ସେହି ଲୋକରେ ସେ ନିଜର ଚିର ପ୍ରିୟତମ ଶ୍ରୀ ବାଳମୁକୁନ୍ଦ ଜୀଙ୍କ ସହ ଅନନ୍ତ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସହବାସ ସୁଖ ପାଇବା ପାଇଁ ଚାଲିଗଲେ ।

— ରମେଶ

e-mail: neelamanisahu@rediffmail.com

 ୯୪୩୭୫୧୫୭୮୨